

Revolten i Ungern 1956: All makt åt folket, inte åt partiet!

Av Fredrik Samuelsson

För 50 år sedan blev Ungern scen för en av 1900-talets viktigaste revolutionära händelser. En revolution som kom att ställa frågan om vad verklig socialism är på sin spets. Den ungerska arbetarklassen och ungerska folket visade att den spontant och snabbt kunde agera utan några färdigskrivna planer eller ledande partier.

Efter andra världskriget sjöd Europa av en vilja till social förändring. Men segermakterna som delat upp Europa mellan sig var ute efter stabilitet. Stalin gav västmakterna fria händer i länder som Grekland och Frankrike, där kommunistpartierna lydigt hjälpte till att garantera den borgerliga ordningen, lämnade ifrån sig vapen och såg till att upplösa antifascistiska kommittéer och folkmiliser. I de områden som Röda Armén kontrollerade fick Stalin fria händer. Röda Armén förde inte med sig någon revolution, tvärtom la den locket på den vilja till social förändring som fanns.

Foto: Anders Engman
Josef Stalins stövel i Budapest efter att hans monument störtats i Ungernrevolten 1956.

I Ungern fanns en revolutionär tradition att gripa tillbaka på. Den revolutionära flodvåg som svepte över Europa i första världskrigets kölvatten ledde i Ungern till att en Sovjetrepublik utropades. Den Ungerska sovjetrepubliken krossades efter fyra månader av en kontraevolution som förde **amiral Horthy** till makten. Han blev statsmannen som återigen förenade de ungerska områdena som togs bort från Ungerska Riket vid **Trianon Freden i Versailles 1920**, när landets yta stympades och 2/3 delar av landet klipptes bort.

Premiärministern i den regering som utropades på ryskockuperat område 1944 blev Bela Miklos. Ytterligare två generaler från den gamla regimen ingick. Övriga regeringsmedlemmar kom från kommunistpartiet, socialdemokratiska partiet och några småbrukarpartier. Regeringen deklarerade att privategendomen var grunden för landets ekonomi. Anledningen till regeringen sammansättning var att Sovjetunionen först och främst ville stabilisera läger. Man fruktade att arbetarna och bönderna som börjat organisera sig och här och där tagit kontrollen över fabriker och jord skulle fylla maktvacumet.

När stabiliteten väl var säkrad började kommunistpartiet att utmanövrera de andra politiska grupperingarna och ställ om ekonomin efter ett stalinistiskt mönster. Det ungerska folkets politiska frihet minskade successivt, bland annat byggdes en omfattande säkerhetspolis upp, samtidigt som den ekonomiska utsugningen tilltog. Den ungerska arbetarklassens levnadsstandard sjönk, bland annat beroende på de omfattande skadestånd som Ungern var tvungen att betala till Sovjetunionen och kostnaderna för att föda ockupationsarmén. Under namn av "socialistisk tävlan" infördes ett omfattande ackordsystem på fabrikena. Arbetarna hade inget inflytande över produktionen eller fördelningen av överskottet. De hade inte heller rätt att strejka.

Med ökat förtryck och utsugning ökade också motståndet. Medan 50-talet i Västeuropa framstår som en relativ lugn period med växande ekonomi, samförstånd och få strejker, så rasade våldsamma klasstrider i de sovjetkontrollerade staterna. I Ungern förekom omfattande sabotage och maskningsaktioner, vilka fick den ungerske industriministern att uttala att: "Arbetarna har intagit en terroristisk attityd gentemot den nationaliserade industriernas direktörer".

Efter Stalins död 1953 skedde väpnade sammandrabbningar mellan demonstrerande arbetare och Röda Armén i Tjeckoslovakien och Östtyskland, oroligheterna spred sig också till Polen och Ungern. Under de följande åren skedde sporadiska strejker och demonstrationer runt om i Sovjetblocket. 1956 ledde en massiv strejkrörelse i Polen till att den gamla stalinistiska ledningen föll och en ny mer reformsinnad som visade större självständighet gentemot Moskva kom till makten.

Det var med en demonstration för solidaritet med Polen som den Ungerska revolutionen inleddes den 23 oktober 1956. När demonstrationen var över skingrades inte folkmassorna, tvärt om samlades fler och fler och började driva mot parlamentstorget. Några tusen gick iväg till en åtta meter hög stalinstaty, några klättrade upp och la en kätting runt Stalins hals och snart hade folkmassan rivit statyn till marken. Majoriteten av demonstrationen tågade samtidigt vidare till en radiostation för att kräva att en resolution lästes upp. Vid radiohuset öppnade den ungerska säkerhetspolisen eld mot demonstranterna men blev snabbt avväpnade av den uppretade folkmassan. Revolutionen hade tagit sin början. Nu skedde allt mycket snabbt.

Arbetarna vid vapenfabrikerna i Budapest delade ut vapen till folkmassorna, en hel del soldater anslöt sig, och snart var Budapest helt i folkets händer. Samtidigt påbörjades en generalstrejk och arbetarråd började bildas i hundratals, först i Budapests industriförstäder, men snart runt om i hela Ungern. Råden bildades överallt; fabriker, gruvor, kraftverk, järnvägen, sjukhusen, stadsjordbruken, de uppstod också inom stadsförvaltningen, armén och på universiteten. Snart samordnade sig de olika råden till territoriella råd och tog över de lokala administrativa

funktionerna. Från den 24:de oktober rådde generalstrejk, men arbetarna fortsatte att upprätthålla nödvändiga tjänster, såsom livsmedelsproduktion, bränsleförsörjning, sjukvård, tidningsutgivning och en del järnvägstjänster. I de industrier där arbetet helt hade avstannat

sköttes underhållet noga så att driften snabbt skulle kunna tas i bruk igen. Bönderna på landsbygden organiserade livsmedelstransporter in till Budapest. Lastbilschaufförerna forslade frivilligt livsmedel, trupper och ammunition fram och tillbaka. Arbetarna organiserade sig i miliser. På många håll övertog råden de lokala radiostationerna. Fängelserna öppnades och tusentals fångar släpptes fria. Hela landet stod upp mot sovjet unionens förtryck. Sovjetens flaggor

började brännas öppet på gator och torg och folk jublade.

Allt detta skedde inom loppet några dagar, spontant men välorganiserat. De ungerska arbetarna ställde frågan om socialismens verkliga natur på sin spets. Mot en regering som hävdade att den försvarade socialismen och regerade i arbetarnas namn, visade nu arbetarklassen att den kunde agera och organisera sig självständigt, utan något ledande parti

eller färdigställd plan. De visade att socialism inte främst handlar om planekonomi utan om verklig demokrati och arbetarkontroll. Folket ville ha fria val, flerparti system, frimedia och RYSSAR skulle UT FRÅN LANDET. Dessa slagord skrevs överallt på många väggar i Budapest.

På morgonen den 24 oktober trängde röda arméns stridsvagnar in i Budapest. Mot dessa stod Budapests befolkning med de vapen som delats ut från vapenfabrikerna och molotovcocktails i skydd bakom barrikader. **De ryska trupperna överraskades av det hårda motståndet.** Många ryska soldater gick dessutom över till de ungerska arbetarnas sida. Den 28 oktober drog sig Röda armén tillbaka. Men bara för att förbereda ett nytt angrepp. Det kom den 4 november och skedde samtidigt över hela Ungern, riktat mot alla större städer. Den mer reformvänliga av folket valda statsministern **Imre Nagy** som hade börjat tillmötesgå en del av revolutionens krav avlägsnades nu (för att

senare avrättas i Rumänien) och istället utropades en ny sovjetstött regering under **Kadar Imre**.

Även denna gång mötte invasionen våldsamt motstånd, framförallt i arbetarkvarteren, industriområdena och gruvdistrikten. Men slutligen blev övermakten för stor. Efter en veckas strider lyckades Röda armén krossa det mesta av det militära motståndet.

Men arbetarna var inte slagna för att det militära motståndet brutits. Generalstrejken fortsatte liksom försöken att samordna arbetarråden nationellt. Den nya kadamregimen hade Röda arméns makt bakom sig, men den verkliga

kontrollen låg fortfarande i arbetarrådens händer, de kontrollerade hela produktionen. Regeringen försökte ömsom med hot ömsom med löften få arbetarna att återgå till arbetet, men förgäves. Försöken att arrestera ledningen för arbetarråden misslyckades också i början, då nya genast kunde inta deras plats. Först med massiva arresteringar av rådsmedlemmar, dödsstraff för strejkande och genom att åter lyckas få in regeringens folk på fabrikerna kunde generalstrejken och rådsrörelsen successivt kvävas.

Men först ett år efter revolutionens utbrott, i november 1957, kände sig regeringen tillräckligt säker för att slutgiltigt kunna förbjuda råden. Den byråkratiska statsapparaten hade segrat över arbetarnas självorganisering.

Var då folkets kamp i Ungern förgäves?

Verkligen inte. Något hade de tillkämpat sig. Ungern blev det land i sovjetblocket som snabbast avstaliniserades. Friheten blev större än inom de andra länderna och folket fick en högre materiell levnadsstandard. Efter revolutionen vågade inte Kadar-regimen utöva ett lika starkt förtryck. Men det tog många år innan de sovjet trupperna som kom 1956 lämnade Ungern.

Fysiskt krossades den ungerska revolutionen av en övermäktig rysk militärmakt. Men frihetens flamma som hölls vid liv av det ungerska folket mellan oktober-november 1956 lever fortfarande, och visar vägen framåt för människor, inte endast i dem kvarvarande kommunistiska diktaturer, utan i hela världen.